

Σταμάτα να μιλάς και πες κάτι

«Δάσκαλε, σου τ' ορκίζομαι, θα μελετήσω ό,τι και να μου βάλεις, θα το παίξω τέλεια, αρκεί, δάσκαλε, να ζει αυτός που έγραψε το τραγούδι»... Αυτό αναφώνησε νεαρός σπουδαστής του μπουζουκιού στον έκπληκτο δάσκαλό του που του είχε βάλει προς μελέτη ένα παλιό λαϊκό τραγούδι. Και σαφώς έχει πολλές αναγνώσεις και δημιουργεί ακόμη περισσότερες σκέψεις η γεμάτη αγωνία επιθυμία του μαθητή.

Ο λόγος για το λαϊκό τραγούδι την σήμεραν ημέραν. Άραγε να ήταν σωστά τα λόγια του μαθητή; Το λαϊκό τραγούδι πέθανε κάπου εκεί στα μέσα της δεκαετίας του 1980, ανάμεσα στα βαρελάδικα, τα ελληνάδικα και αφού το δάγκωσαν κάμποσοι λυσσασμένοι σκύλοι, ή απλώς έχει περιπέσει σε βαριά χειμερία νάρκη, όπως και όλο το σύστημα του πολιτισμού σ' αυτό τον τόπο;

γράφει ο ΑΝΤΩΝΗΣ ΚΑΣΙΤΑΣ*

Το λαϊκό τραγούδι

Κάνοντας μια σύντομη αναδρομή στη ιστορία του ελληνικού τραγουδιού, θα σταθούμε μόνο στο τραγούδι του 20ού αιώνα, στο λεγόμενο «αστικό τραγούδι», γιατί στον 2ο αιώνα το κατά βάση ερωτικό τραγούδι απέκτησε μορφή και τη δυναμική να εκφράζει βαθύτατους κοινωνικούς προβληματισμούς και τα-

ξικές αντιθέσεις, που λειτουργούν μέσα σε μια συγκεκριμένη κοινωνία. Ποτέ άλλοτε ένα πολιτιστικό εργαλείο δεν ήταν τόσο κοντά στα κοινωνικά γεγονότα και φαινόμενα – πόλεμοι, εμφύλιοι σπαραγμοί, κοινωνικοί αγώνες, μετανάστευση... *Το τραγούδι στα χείλη του κόσμου.*

Πρωτοφανής η πρόσμειξη διαφορετικών πολιτισμών που συντελέστηκε τα πρώτα χρόνια του 20ού αιώνα σ' αυτό τον τόπο. 2.500.000 πρόσφυγες, μαζί με τον πόνο του ξεριζωμού, έφεραν

i * Εικονολήπτης-γραφέας (κάποιου κόκκινου στρατού)

μαζί τους καινούργια ήθη, έθιμα, καινούργιους δρόμους μουσικούς (μακάμια) από την Ανατολή.

Το ρεμπέτικο τραγούδι υπήρξε ο πρώτος σταθμός δημιουργίας και επέφερε τις πρώτες αντιδράσεις της εξουσίας: το σπάσιμο των μπουζουκιών, τους βανδαλισμούς, τις φυλακίσεις, την περιθωριοποίηση. Ασυμβίβαστος ο φασισμός και ο φιλελευθερισμός με ό,τι λαϊκό και δη το τραγούδι, όπως και με όλο τον πολιτισμό γενικά.

Η Αριστερά κωφή, τυφλή και αυτή. 'Ό,τι δεν το ελέγχω το απαξιώνω. Έπρεπε

να περάσουν πολλά χρόνια μέχρι ο Φοίβος Ανωγιαννάκης στο *Ριζοσπάστη* το 1947 και ο Μάνος Χατζιδάκις το 1949, με την περίφημη διάλεξή του, να αποκαταστήσουν την τιμή του τραγουδιού.

Μεγάλοι μεταρρυθμιστές

Μάρκος Βαμβακάρης (Σύρος, 10 Μαΐου 1905 – Αθήνα, 8 Φεβρουαρίου 1972). Ο πρώτος μεγάλος μεταρρυθμιστής. Ο Μάρκος ήταν ένας αγράμματος άνθρωπος που ήρθε από τη Σύρα μικρό παιδί. Πάμφτωχος, γαλουχήθηκε από τη σκληρή βιοπάλη. Ο αναμορφωτής του τραγουδιού της εποχής του.¹

Ο Βασίλης Τσιτσάνης (Τρίκαλα, 18 Ιανουαρίου 1915 – Αθήνα, 18 Ιανουαρίου 1984). Εμφανίζεται και χαράζει καινούργιους δρόμους. Σπουδάζει στην αρχή βιολί στο Ωδείο και γίνεται φοιτητής της Νομικής. Τα εγκαταλείπει όλα και ασχολείται με το λαϊκό τραγούδι. Ο βασικός δημιουργός του κοινωνικού τραγουδιού.

1. https://www.youtube.com/watch?v=3_bV7aV4SI4.

Στη διάρκεια του Μεσοπολέμου, ένα παιδί γεννήθηκε στα πορνεία της Θεσσαλονίκης. Η καταγωγή του από τη συνοικία Πρόνοια του Ναυπλίου όπου και μεγάλωσε. Ο Μανόλης Χιώτης (21 Μαρτίου 1921 – 21 Μαρτίου 1970, Αθήνα). Λένε οι ερευνητές ότι ίσως είναι ο μεγαλύτερος μεταρρυθμιστής του τραγουδιού. Αυτός που δίδαξε στον Μίκη Θεοδωράκη τους λαϊκούς δρόμους.

Μίκης Θεοδωράκης (γένν. 29 Ιουλίου 1925, Χίος), Μάνος Χατζιδάκις (Ξάνθη, 23 Οκτωβρίου 1925 – Αθήνα, 15 Ιουλίου 1994). Οι άνθρωποι που συνέβαλαν στην απογείωση όχι μόνο της ελληνικής αλλά και της παγκόσμιας μουσικής. Οι μουσικές και τα τραγούδια τους πλημμύρισαν τον κόσμο, τον παγκόσμιο κινηματογράφο, το θέατρο και εισέβαλαν στις μεγαλύτερες αίθουσες συναυλιών του κόσμου. Οι σπουδαιότεροι ποιητές μελοποιήθηκαν και χιλιοτραγουδήθηκαν «εξαίτιας» τους.

Σαφώς και δεν παραγνωρίζονται δημιουργοί όπως ο Δημήτρης Γκόγκος – Μπαγιαντέρας, ο Απόστολος Χατζηκρήστος, ο Γιάννης Παπαϊωάννου, ο Θόδωρος Δερβενιώτης, ο Βασίλης Καραμπάτσης, ο Μπάμπης Μπακάλης, ο Γιώργος Λαύκας, ο Απόστολος Καλδάρης, ο Γιώργος Μητσάκης. Και οι πιο σύγχρονοι: Γιώργος Ζαμπέτας, Άκης Πάνου, Σταύρος Ξαρχάκος.

Τραγούδι σημαίνει και σίχος. Όταν το τραγούδι αντάμωνε με τους εξόριστους, τους φυλακισμένους, τους μετανάστες, τους ανθρώπους της βιοπάλης, αυτουργοί αυτής της αντάμωσης ήταν: ο Κώστας Μάνεσης, ο Χαράλαμπος Βασιλειάδης ή Τσάντας, ο Χρήστος Κολοκοτρώνης, ο Πυθαγόρας και λίγο αργότερα οι ποιητές στιχουργοί: Νίκος Γκάτσος, Δημήτρης Χριστοδούλου, Μάνος Ελευθερίου, Λευτέρης Παπαδόπουλος, το «φαινόμενο» Ευτυχία Παπαγιαννοπούλου, η Σώτσια Τσώτου.

Στράτος Παγιουμτζής, Πρόδρομος

Τσαουσάκης, Στέλιος Καζαντζίδης, Γρηγόρης Μπιθικώτσης, Ρόζα Εσκενάζυ, Στέλα Χασκίλ, Μαρίκα Νίνου, Σωτηρία Μπέλλου, Βίκυ Μοσχολιού... Μερικά μόνο ονόματα ΕΡΜΗΝΕΥΤΩΝ...

Κάνω τη ρίζα μου φτερό

Χρόνια ολόκληρα γνωρίζουμε τον τροβαδούρο Χρήστο Κωνσταντίνου να μας ταξιδεύει με τις μουσικές του καταθέσεις. Από τα νυχτερινά κέντρα, τους συναυλιακούς χώρους μέχρι το Ηρώδειο και από τη δισκογραφία μέχρι τη συμβολή του στη δημιουργία μουσικών ντοκιμαντέρ.

«Νομίζω πως το τραγούδι είναι ένα πολύ καλό φτερό για να πετάξεις. Η ρίζα είναι η καταγωγή σου, τα βιώματα σου, γενικά ο βαθύτερός σου εαυτός ο ακατανόητος». Έλεγε ο λαϊκός βάρδος.

Το ζεϊμπέκικο της εξουσίας
Στίχοι – Μουσική: Χρήστος Κωνσταντίνου

Της εξουσίας τα σχολειά σου τα 'πανε παιδεία

Και των εμπόρων τα σκαλιά σου τα 'πανε εκκλησία

Μα λέξη δεν σου είπανε και σκόπιμα σου κρύψανε

Το ζεϊμπέκικο του νου που φέρνει ελευθερία

Γιατί το ξέρουνε καλά κρυμμένη είν' η ουσία...²

1950. Μία Κύπρος, ένας παππούς ξωμάχος Αργακινός, και ο άλλος ένα μυθικό βιολί της Κύπρου. Ένας πατέρας βιολάρας και αυτός, στους γάμους και στα πανηγύρια του νησιού. Μία παράδοση συνθέτει το τοπίο, βουνά ολάκερα του Χρήστου Κωνσταντίνου. «Παπού μου

εσύ Αργακινέ, παπού μου Κυπριώτη».

«Η αρμονία παράγεται από το αρμόζω» μου 'λεγε, «απ' το συνταιριάζω» – εξού και αρμός... σκεφτόμουν!³

«Η μουσική είναι απλώς ένα ενδιάμεσο για να ενώνει τους ανθρώπους, να κάνει δράση ομαδική. Αυτό πιστεύω ότι είναι το λειτουργικό και το ζητούμενο του τραγουδιού. Προσπαθώντας να βρεις αυτό που είναι όμορφο, διερωτάσαι κατά πόσον καταλαβαίνεις τι είναι όμορφο και ωραίο».

Οι δεξιότεχνικές ικανότητες του Χρήστου Κωνσταντίνου τον φέρνουν, από πολύ μικρό, σε διάφορες ορχήστρες. Στη διάρκεια της Χούντας βρίσκεται στο εξωτερικό. Νεαρός συναντιέται με τον Μάνο Λοΐζο και ηχογραφούν παράνομα τραγούδια στο Λονδίνο. Στη συνέχεια βρίσκεται στην ορχήστρα του Μίκη Θεοδωράκη. Οργάνουν την Ευρώπη και συμμετέχουν στην αντιδικτατορική πάλη.

«Είχα φύγει από την Κύπρο γύρω στα 12. Ήταν μια μεγάλη ευκαιρία για μένα, μπαίνοντας στην ορχήστρα του Μίκη επί Χούντας, που γυρνούσαμε σ' όλον τον κόσμο και ειδικά τα πανεπιστήμια, να συνειδητοποιηθώ. Οι συναυλίες τότε

απέκτησαν μια άλλη διάσταση. Πέρα από τη μουσική υπήρχε και η τεράστια πάλη για τις αξίες της Ελευθερίας, των ατομικών και κοινωνικών ελευθεριών. Όταν γνώρισα τον Μίκη στα 18 μου, άρχισε και η μουσική για μένα να αποκτά έναν άλλον σκοπό. Ήμουν πολύ τυχερός τόσα χρόνια γιατί οι συνεργασίες μου ήτανε καλές. Γνώρισα πολύ μεγάλους δασκάλους στη μουσική, αλλά και για τη ματιά τους στη ζωή».

«Η βαθιά αγωνία του καλλιτέχνη είναι η αυτογνωσία. Αυτό το καταφέρνεις παίζοντας ένα ταξίμι, χορεύοντας ένα χορό, γράφοντας ένα στίχο, κάνοντας

γενικά τέχνη. Νομίζω ότι είναι μια βαθιά ανάγκη να κοινοποιήσεις αυτό που είσαι, το πώς βλέπεις τα πράγματα και να τσεκαριστείς απέναντι στους άλλους, κατά πόσον μπορείς να είσαι ένας μέσα στους άλλους και ταυτόχρονα να είσαι εσύ.⁴

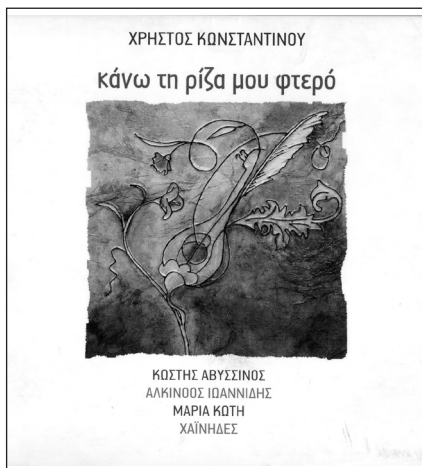
»Η καλύτερη διακυβέρνηση του κόσμου από τα μεγάλα κέντρα εξουσιών έχει φέρει σήμερα αυτά τα αποτελέσματα. Προσπαθώ να βρω τη δικιά μου ευθύνη σ' αυτό ως εξουσιαζόμενος. Ξέρω να ακούω ή έμαθα να υπακούω; Αν ξέρω να ακούω, θα έχω κρίση. Αν μου αρέσει να υπακούω, αποποιούμαι ένα μεγάλο μέρος της ευθύνης τού να είμαι ελεύθερος.

»Θα προτιμούσα το τραγούδι να ήτανε πολιτισμός και όχι πολιτική. Πολιτισμός είναι ο τρόπος που συμπεριφερόμαστε, που πολιτευόμαστε και το τραγούδι είναι ο πιο άμεσος τρόπος να ασκεί κανείς πολιτισμό και να λέει τις αλήθειες του. Αν εγώ σου λέω τις αλήθειες μου, τότε κάνω λαϊκό πολιτισμό· αν σου λέω αυτά που θέλεις, να ακούσεις, τότε γίνομαι λαϊκιστής.⁵

4. <https://www.youtube.com/watch?v=vZlxhPNrfGo>.

5. <https://www.youtube.com/watch?v=DKR51p-iEXY>.

»Κάνοντας έναν αυτοσχεδιασμό, βλέπω τον κόσμο μέσ' από άλλο πρίσμα. Διερωτώσαι από πού πηγάζει αυτή η γνώση, γιατί, αν παίζεις αυτό που ήδη γνωρίζεις, δεν είναι ταξίμι.

»Τα τραγούδια μου είναι οι ανησυχίες μου, οι πνευματικές και μουσικές και προσπαθώ να συνομιλήσω με τον κόσμο. Θέλω να δω κατά πόσον με τον τρόπο που λέω τα πράγματα ένας μερακλής ακροατής βρίσκει ένα κομμάτι του εαυτού του. Τα τραγούδια είναι λαϊκά και απευθύνονται στον κόσμο που αγωνιά, παλεύει και ψάχνεται. Είναι μια εξομολόγηση».

Όπως συμβαίνει σε όλα τα κοινωνικά θέματα, έτσι και με το λαϊκό τραγούδι «όσο θα υπάρχουν τράπουλες, θα βγαίνουνε ρηγάδες»... Δεν είναι μόνο θέμα του κάθε δημιουργού τι έργο θα παράξει, αλλά είναι και θέμα μεγάλων κομματιών της κοινωνίας να συμμετάσχουν στις δημιουργίες αυτές, κατ' αρχήν αποδεχόμενές τες.

Το κακό που έχει συμβεί στον πολιτισμό, τεράστιο. Η ίδια η κοινωνία λοιπόν πρέπει να γεννήσει ξανά αυτούς τους ανθρώπους που αποφάσισαν να ψάξουν βαθιά μέσα τους και να αποκαλυφθούν υπαρξιακά, όπως και η ίδια η κοινωνία θα πρέπει καθαρά κινηματικά να δημιουργήσει ξανά τον πολιτισμό που της πρέπει κόντρα σε κάθε επιβουλή, ενάντια σε κάθε εξουσία που, για να κυριαρχήσει, εξαγριώνει ήθη και δημιουργεί απανθρώπους.

Ο πολιτισμός είναι η έννοια που δημιουργεί τις κοινωνικές σχέσεις. Σήμερα που οι μετακινήσεις του κόσμου είναι τεράστιες και εκατομμύρια άνθρωποι αφήνουν τους τόπους τους, για διάφορους λόγους, όσο ισχυρότερο πολιτισμό διαθέτει μια κοινωνία, τόσο λιγότερο θα έχει να φοβηθεί μην αλλοιωθεί πολιτιστικά και πολιτισμικά. Όσο πιο ανοικτά δεχτεί τον διαφορετικό άνθρωπο και το διαφορετικό, τόσο περισσότερο θα εμπλουτίζει τον πολιτισμό της με καινούργια στοιχεία. **T**

b

Κασίτας, Αντώνης, Μανώλης Χιώτης: *Ο μάγας που έβαλε κολόνα στο τραγούδι*, Αθήνα, ΚΨΜ, 2009.

Μάνος Χατζιδάκις. *Είδωλο στον καθρέφτη*, ντοκιμαντέρ, σκηνοθεσία: Δημήτρης Βερνίκος (διάρκεια: 90'), 2008

Μανώλης Χιώτης: *Ο μάγας που έβαλε κολόνα στο τραγούδι*, ντοκιμαντέρ, σκηνοθεσία: Αντώνης Κασίτας – έρευνα-παρουσίαση: Πάνος Γεραμάνης (διάρκεια: 120')

«Τα πατελόνια είναι περίεργα ρούχα», εκπομπές του Πάρη Μήτσου, 902 *αριστερά* στα FM.